

614.25[356.33]:613.2:355.33

ČINNOST LÉKAŘE ÚTVARU PŘI PENĚŽNÍM STRAVOVÁNÍ

Major MUDr. Jiří TUČAN, MNO-NT/ZS

Zavedení peněžního způsobu stravního hospodaření si vynutilo provést některé změny v systému zdravotnického dohledu na racionální výživu vojáka.

Dřívější způsob byl založen na vyhodnocování týdenního resp. dekadního rozvrhu potravin. Dodržování vojenských norem stravních dávek v měsíčních průměrech bylo kontrolováno porovnáváním záměn v měsíčním účtu proviantu. V dokumentaci

peněžního stravování však není ani rozvrh potravin, ani měsíční účet proviantu. Bylo tedy nutno najít jiný způsob, jak se přesvědčovat o tom, zda připravovaná strava odpovídá zásadám racionální výživy.

K tomu ovšem přistupuje ještě další skutečnost: s vyhodnocováním rozvrhu potravin nebylo v poslední době vše v pořádku, naplánované dávky často nebyly dodržovány, rozvrh byl na poslední chvíli

měněn; potřebné množství kalorické hodnoty bylo upravováno při plánování dávky chleba, která však nebyla ani zdaleka strážníky snědena; výpočty kalorické hodnoty a obsahu hlavních živin byly prováděny ledabyle a podle tabulek, které podle našich dnešních znalostí již neodpovídají skutečnosti; namnoze se celé vyhodnocení zvrhlo v pouhé „spočítání kalorií“, z něhož nikdo nic dalšího nevyvozoval. Odborníci v proviantním zásobování nás ujistili, že situace v sestavování měsíčního účtu proviantu a porovnání záměn nebyla o nic lepší a skutečná cena tohoto dokumentu neodpovídala námaze, kterou náčelník prov. zásobování na jeho vypracování vynaložil.

Tedy nejenom nová dokumentace proviantní služby, ale také nedostatky v provádění dřívějšího systému vedly zdravotnickou správu MNO ke změnám, které jsou vtěleny do směrnic pro peněžní stravování.

Povinnosti útvarového lékaře, určené směrnicemi, jsou vyjádřeny velmi stručně. Bude tedy na místě je hlouběji rozvést, aby bylo všem lékařům jasno, jaké jsou jejich možnosti a co se od nich očekává při zdravotnickém dohledu na výživu vojáka.

Činnost útvarového lékaře dělí směrnice na 3 etapy:

1. účast na sestavování jídelního lístku,
2. vyhodnocování zúčtovacího – kontrolního listu,
3. měsíční hodnocení výživy.

1. Jídelní lístek

Tato první část povinností útvarového lékaře se vcelku neliší od dosavadní praxe. Nicméně i zde je možno uvést několik poznámek, které mohou být našim lékařům užitečné.

Lékař útvaru přednese hygienické požadavky na jídelní lístek a přesvědčí se, jak byly splněny. Není tedy zásadní otázkou, zda směrnicemi určená komise skutečně jídelní lístek sestavuje. Často bude lepší, když náčelník prov. zásobování podle požadavků lékaře návrh sestaví a komise jej pak schválí.

Jaké mají být hygienické požadavky na jídelní lístek? Základním předpokladem správné výživy je pestrost stravy. To jistě všichni víme a uznáváme. Ale pozor – ne každá dvě jídla, která se liší názvem, jsou odlišná také ve skutečnosti! Lékař útvaru by měl již při sestavování jídelního lístku bránit tomu, aby strava byla pestrá jen na papíře a jednotlivá ve skutečnosti. Dnes se o pestré stravě, bohaté na mléko, mléčné výrobky, ovoce a zeleninu mluví v usneseních vrcholných stranických a státních orgánů. Je tedy jisté na místě prosazovat tyto skutečnosti i u vojenského útvaru.

Požadavky na jídelní lístek mají počítat se způsobem a intenzitou zaměstnání a výcviku vojáka. Silné snídání, dvojí večeře, dostatečně sytící jídla před fyzicky náročným výcvikem jsou nejen fyziologicky zdůvodněny, ale uspokojí i subjektivní pocity vojáků. Nelze zapomínat také na dostatek vhodných nápojů.

Proti dřívějšímu rozvrhu potravin je při posuzování jídelního lístku postaven lékař útvaru před skutečností, že musí brát v úvahu určité kvantitativní hodnoty (zejména kalorickou hodnotu) a nemůže se o nich přímo výpočtem přesvědčit, protože v jídelním lístku jsou pouze dávky masa a tuků. Aspoň přibližnou představu lze však získat tehdy, když je

známo, podle jakého receptu budou jídla připravována. Výhodné je, používá-li se u útvaru předpisu Prov-2-2, v němž jsou potřebné hodnoty již předem vypočteny.

2. Zúčtovací – kontrolní list

Nespornou výhodou zúčtovacího – kontrolního listu proti rozvrhu potravin je, že dávky potravin, jak jsou v něm uvedeny, jsou již stabilní a skutečně již přijdou do kuchyně. Této výhody bylo však dosaženo proto, že se dokument vyhotovuje ze dne na den, a musí tedy být lékařem denně hodnocen. Protože lékař nebývá vždy přítomen, jeví se nutným zacvičit do vyhodnocování zúčtovacího – kontrolního listu také někoho z personálu ošetrovny.

Při hodnocení tohoto dokumentu se lékař přesvědčuje, jak byly náčelníkem prov. zásobování konkrétně splněny hygienické požadavky, uplatněné při sestavování jídelního lístku. Pestrost a vhodnost kombinací jídel a dávky masa a tuků byly stanoveny již v jídelníčku, stačí se jen přesvědčit, že se nic podstatného nezměnilo. O biologické hodnotě stravy dají uspokojivý orientační přehled dávky mléka, mléčných výrobků, ovoce, zeleniny a brambor. Nežádoucí „prázdné kalorie“ je možno rovněž snadno odhalit (např. cukr, výrobky z bílé mouky, pokrmového tuku). Prověřit množství nápojů také nebude dělat obtíže.

Směrnice pro peněžní stravování ukládají lékařovi povinnost provádět výpočty kalorické hodnoty denně, ostatní výpočty podle potřeby. K obojímu je třeba něco poznamenat.

Výpočet kalorické hodnoty může být silně znehodnocen nesprávným započtením dávky chleba. Lékař musí proto znát, jaká je průměrná spotřeba chleba u útvaru a vzít k tomu v úvahu, jaká asi spotřeba chleba může být očekávána při plánovaném jídelníčku. Rozhodně nesmí lékař připustit nechvalně známou praxi, že se kalorie „dorážely“ chlebem bez ohledu na to, kolik chleba bylo skutečně spotřebováno.

Výpočty obsahu hlavních živin, minerálií a vitaminů bude lékař útvaru provádět podle potřeby jen tehdy, v určitém rozsahu a za určité období, kdy to bude potřebné k vyhodnocení. Tímto opatřením se má odstranit neúčelné počítání. Pokud to nenařídí starší náčelník zdrav. služby nebo orgány vojenské hygienicko-protepidemické služby, rozhoduje lékař útvaru sám co a kdy vypočítávat. Výpočtům kalorické hodnoty a obsahu hlavních živin věnuje zvýšenou pozornost tehdy, když budou u útvaru stížnosti na množství stravy, když bude klesat tělesná váha vojáků nebo se objeví jiné příznaky nedostatečné výživy vojáka. Rovněž zabezpečení dnů zvýšené fyzické námahy si vyžádá řádného propočtu. Propočty musí být také podloženy vyjádřením lékaře k žádosti o přiznání přídatku potravin (mimo přídavek čaje). Koncem zimy a počátkem jara je naléhavou otázkou krytí potřeby vitaminu C, u osob pracujících za zvýšeného nervového vypětí (letci!) skupina vit. B, při nočních cvičeních vit. A, u mladistvých Ca a P apod.

K výpočtům bude používáno nových „Tabulek výživných hodnot potravin“. Není sporu o tom, že údaje v nich jsou správnější než v Pom-zdrav-9. Zvláště je třeba upozornit na to, že nové tabulky

berou v úvahu procento odpadu a už tím výpočet podstatně zpřesňují.

3. Měsíční hodnocení výživy

Při něm má lékař útvaru shrnout své zkušenosti ze zdravotnického dohledu na stravování i výživu za celý měsíc. Forma vyhodnocení není směrnici předepisována. Je ovšem samozřejmé, že lékař útvaru sdělí výsledky vyhodnocení a návrhy těm funkcionářům, kterých se to týká.

Jedním z úkonů, které je povinen lékař útvaru provádět, je hodnocení podílu mléka, mléčných výrobků, ovoce a zeleniny na výživě vojáka. Jestliže si uvědomíme, že spotřeba masa a tuků je dána normou a průměrnou konsumpcí chleba náčelník prov. zásobování zná, vidíme, že tím zahrnujeme převážnou většinu konsumovaných produktů. Nebude tedy běžně nutné podrobné hodnocení měsíční spotřeby potravin u útvaru, které je poměrně pracné a časově náročné.

Obtíže může dělat hodnocení spotřeby zeleniny. Té může být konsumováno—hlavně v sezóně—mnoho různých druhů, které je nutno uvést na společného jmenovatele pomocí tabulek záměn. Některé druhy potravin, kterých bylo použito během měsíce jen jednou a v malém množství, takže nemohou mít vliv na celkový průměr, není ovšem třeba brát v úvahu.

Při peněžním způsobu stravního hospodaření jsou nesporně dány všechny podmínky k tomu, aby voják dostával stravu odpovídající hygienickým požadavkům. Tento požadavek je ve směrnících také výslovně zakotven. Systém však skrývá v sobě nebezpečí, že buď z neznalosti, nebo pod tlakem nutričních zlovyků strážníků by mohly do výživy vojáka pronikat nežádoucí vlivy, jako např. nahrazování málo oblíbených sýrů, brambor, chleba, luštěnin a zeleniny sladkostmi, knedlíky nebo bílým pečivem, nahrazování prosté vojenské stravy chuťově dráždivějšími „minutkami“ a jiné poklesky proti racionální výživě.

Zabránit těmto nepříznivým vlivům a naopak využívat výhod peněžního stravování je vážným úkolem útvarového lékaře jako poradního a kontrolního orgánu v řízení výživy vojáka. Nový systém zdravotnického dohledu nesmí být v žádném případě považován za ústup od odpovědnosti. Ulehčení od administrativních prací a zbytečných výpočtů musí vést k větší náročnosti na vlastní preventivně lékařskou činnost a lepší využívání znalostí z fyziologie a hygieny výživy. Je tedy nový systém ve skutečnosti náročnější. Zdravotnická správa očekává, že všichni vojenští lékaři vyvinou dostatek iniciativy, aby u svých útvarů pomohli tímto způsobem k dalšímu zlepšení výživy vojáka.